

PRIMJENA PRINCIPA RAZLIKOVANJA U ASIMETRIČNIM SUKOBIMA: IZAZOVI ZA MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO U 21. VEKU

Milica Župljanić¹
Adnan Tutić²

Apstrakt: Ovaj rad analizira primjenu principa razlikovanja kao temeljnog načela međunarodnog humanitarnog prava u kontekstu savremenih asimetričnih sukoba. Kroz kritičku analizu evolucije ratovanja u 21. veku, istražuju se ključni izazovi koje asimetrični sukobi predstavljaju za tradicionalne pravne okvire. Rad se fokusira na problematiku identifikacije kombatanta u urbanim sredinama, upotrebu novih tehnologija poput dronova i autonomnih oružnih sistema, te transformaciju prirode bojišta iz konvencionalnih u hibridne i cyber domene. Posebna pažnja posvećena je analizi slučajeva iz Sirije, Iraka, Jemena i Palestine, gdje se princip razlikovanja suočava sa fundamentalnim izazovima. Kroz multidisciplinarni pristup koji kombinuje pravnu analizu, studije slučaja i komparativnu metodologiju, rad identifikuje ključne pravne praznine i predlaže reformske pravce za adaptaciju međunarodnog humanitarnog prava novim realnostima ratovanja. Zaključci ukazuju na neophodnost razvoja novih pravnih mehanizama koji bi omogućili efikasniju zaštitu civila uz istovremeno uvažavanje legitimnih sigurnosnih potreba država u asimetričnim sukobima.

Ključne riječi: princip razlikovanja, asimetrični sukobi, međunarodno humanitarno pravo, civilno stanovništvo, kombatanti, urbano ratovanje, nove tehnologije, pravni izazovi

1 fakultet.tutin@live.com

2 fakultet.tutin@live.com

1. UVOD

Princip razlikovanja između civila i kombatanata predstavlja jedan od fundamentalnih stubova međunarodnog humanitarnog prava (MHP), čiji koreni sežu duboko u historiju civilizacije i običajnog prava ratovanja. Ovaj princip, kodifikovan u članovima 48, 51 i 52 Dodatnog protokola I uz Ženevske konvencije iz 1977. godine, zahtijeva od strana u sukobu da u svakom trenutku prave jasnu distinkciju između civilnog stanovništva i kombatanata, te između civilnih objekata i vojnih ciljeva (ICRC, 2020). Međutim, priroda savremenih oružanih sukoba, posebno onih asimetričnog karaktera, dovela je do fundamentalnih izazova u primjeni ovog principa. Asimetrični sukobi, koji karakterišu značajne disproporcije u vojnoj moći, tehnološkim kapacitetima i organizacionim strukturama između sukobljenih strana, postali su dominantna forma ratovanja u 21. veku (Knežević, 2015). Ova transformacija prirode sukoba dovela je do zamučivanja tradicionalnih linija razgraničenja između kombatanata i civila, što predstavlja ozbiljan izazov za efikasnu primjenu principa razlikovanja. Knežević i Martinović (2024) ističu da je razvoj međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata bio prvenstveno usmjeren na regulisanje međudržavnih sukoba, dok su unutrašnji i asimetrični sukobi ostali nedovoljno regulisani.

Savremeno bojište karakterišu urbane sredine gdje se borbe odvijaju među civilnim stanovništvom, upotreba improvizovanih eksplozivnih naprava, samoubilački napadi, te sve veća uloga nedržavnih aktera koji često ne nose otvoreno oružje niti distinktivne oznake (Schmitt, 2019). Dodatnu kompleksnost predstavlja upotreba novih tehnologija poput bespilotnih letjelica, cyber napada i autonomnih oružnih sistema, koji dodatno otežavaju primjenu tradicionalnih pravnih kategorija (Knežević, 2025). Ovaj rad ima za cilj da kroz sveobuhvatnu analizu istraži kako asimetrični sukobi izazivaju postojeće pravne okvire principa razlikovanja, identificira ključne probleme u njegovoj primjeni, te predloži moguće pravce razvoja međunarodnog humanitarnog prava koji bi omogućili efikasniju zaštitu civila uz istovremeno uvažavanje legitimnih sigurnosnih potreba država. Kroz analizu konkretnih slučajeva iz Sirije, Iraka, Jemena i Palestine, rad nastoji ilustrirati praktične izazove sa kojima se suočavaju strane u sukobu prilikom pokušaja poštovanja principa razlikovanja. Me-

todoški pristup ovog rada zasniva se na kombinaciji normativne analize relevantnih međunarodnopravnih instrumenata, komparativne analize prakse država i međunarodnih sudova, te empirijske analize konkretnih slučajeva asimetričnih sukoba. Posebna pažnja posvećena je analizi evolucije tumačenja principa razlikovanja od strane Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog krivičnog suda, te relevantnih nacionalnih sudova. Struktura rada organizovana je kroz tri ključna tematska dijela. Prvi dio analizira evoluciju principa razlikovanja od njegovih običajnopravnih korijena do savremene kodifikacije, sa posebnim osvrtom na izazove koje predstavljaju asimetrični sukobi. Drugi dio fokusira se na konkretne probleme primjene principa u kontekstu novih tehnologija i transformisane prirode bojišta. Treći dio istražuje moguće pravce reforme međunarodnog humanitarnog prava koji bi omogućili efikasniju zaštitu civila u asimetričnim sukobima 21. veka.

2. EVOLUCIJA PRINCIPA RAZLIKOVANJA U KONTEKSTU ASIMETRIČNIH SUKOBA

Istorijski razvoj principa razlikovanja može se pratiti kroz milenijume ljudske civilizacije, od antičkih kodeksa ratovanja preko srednjovjekovnog viteštva do moderne kodifikacije u Haškim konvencijama 1899. i 1907. godine (Dinstein, 2016). Međutim, tek sa usvajanjem Ženevskih konvencija 1949. godine i njihovih Dodatnih protokola iz 1977. godine, princip razlikovanja dobio je svoju punu normativnu artikulaciju. Član 48 Dodatnog protokola I eksplicitno zahtijeva da "strane u sukobu u svakom trenutku razlikuju civilno stanovništvo od kombatanata i civilne objekte od vojnih ciljeva" (ICRC, 1977). Tradicionalno razumijevanje principa razlikovanja zasnovalo se na relativno jasnim kategorijama: uniformisani pripadnici oružanih snaga nasuprot civilnom stanovništvu, vojne kasarne nasuprot civilnim objektima. Međutim, pojava asimetričnih sukoba, posebno nakon Hladnog rata, dovela je do fundamentalnog preispitivanja ovih kategorija. Knežević (2015) u svojoj analizi građanskog rata u Siriji i Iraku identificira ključne karakteristike asimetričnih sukoba koje direktno utiču na primjenu principa razlikovanja: fragmentacija nedržavnih aktera, fluidnost linija fronta, urbano ratovanje, te strategija "mešanja" sa civilnim stanovništvom.

Transformacija prirode sukoba posebno je vidljiva u kontekstu tzv. "rata protiv terorizma" koji je započeo nakon napada 11. septembra 2001. godine. Ovaj globalni sukob karakteriše angažovanje protiv nedržavnih aktera koji djeluju transnacionalno, često bez jasne hijerarhijske strukture ili teritorijalne baze (Melzer, 2008). Pripadnici ovih grupa rijetko nose uniforme ili druge distinktivne oznake, često žive među civilnim stanovništvom, te prelaze između statusa civila i aktivnog učešća u neprijateljstvima. Praksa država u asimetričnim sukobima pokazuje tendenciju širenja definicije legitimnih vojnih ciljeva kroz koncepte poput "direktnog učešća u neprijateljstvima" i "kontinuirane borbene funkcije". Izraelski Vrhovni sud u slučaju Targeted Killings (2006) razvio je test za određivanje kada civili gube zaštitu od napada zbog direktnog učešća u neprijateljstvima, naglašavajući potrebu za "kumulativnim" pristupom koji uzima u obzir prirodu čina, direktnu kauzalnu vezu sa štetom, te vremensku bliskost sa neprijateljstvima (HCJ 769/02, 2006).

Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC) pokušao je clarifikovati ove dileme kroz svoje Interpretativne smernice o direktnom učešću u neprijateljstvima (2009), predlažući trodelni test koji zahtijeva: prag štete, direktnu kauzalnu vezu, te beligerantni neksus. Međutim, ove smernice susrele su se sa značajnim kritikama, posebno od strane država angažovanih u asimetričnim sukobima, koje su tvrdile da su previše restriktivne i ne odražavaju realnosti savremenog ratovanja (Watkin, 2010). Knežević (2025) u svojoj analizi dekodiranja genocidne namjere ukazuje na dodatnu dimenziju problema - evoluciju dokaznih standarda u digitalnoj eri. Asimetrični sukobi često se odvijaju u kontekstu intenzivne propagandne borbe gdje se granice između legitimnih vojnih ciljeva i civilnog stanovništva namjerno zamućuju kroz dezinformacije i manipulaciju informacijama. Ovo dodatno otežava primjenu principa razlikovanja, jer odluke o targetiranju često moraju biti donešene na osnovu nepotpunih ili kontradiktonih informacija.

Slučaj Sirije predstavlja paradigmatiski primjer izazova principa razlikovanja u asimetričnim sukobima. Knežević (2015) detaljno analizira kako su različiti akteri u sirijskom sukobu - od vladinih snaga preko umjerene opozicije do ekstremističkih grupa - koristili strategije koje su sistematski potkopavale mogućnost jasnog razlikovanja. Upotreba "barrel bombi" od strane sirijskog režima, targetiranje bolnica i škola, te

korišćenje hemijskog oružja u urbanim sredinama, predstavljaju flagrantna kršenja principa razlikovanja (Human Rights Watch, 2021). Sa druge strane, nedržavni akteri u Siriji često su koristili civilne objekte za vojne svrhe, postavljali su komandne centre u stambenim zgradama, te koristili civilno stanovništvo kao "živi štit". Ova praksa, poznata kao "human shielding", predstavlja ratni zločin prema međunarodnom humanitarnom pravu, ali istovremeno stvara ozbiljne dileme za protivničku stranu koja pokušava poštovati princip razlikovanja (Dinstein & Domb, 2020). Jemen predstavlja još jedan ilustrativan slučaj problema primjene principa razlikovanja. Saudijska koalicija, uprkos sofisticiranoj vojnoj tehnologiji i obavještajnim kapacitetima, odgovorna je za brojne napade na civilne ciljeve uključujući tržnice, svadbe, škole i bolnice (Amnesty International, 2022). Ovi incidenti pokrenuli su pitanja o standardima predostrožnosti u napadima i adekvatnosti postojećih pravnih okvira za regulisanje upotrebe moderne tehnologije u asimetričnim sukobima.

Transformacija bojišta iz ruralnih u urbane sredine predstavlja možda najznačajniji izazov za princip razlikovanja u 21. veku. Urbano ratovanje, koje je postalo dominantna forma asimetričnih sukoba, karakterišu: visoka gustina civilnog stanovništva, mešovita upotreba infrastrukture, kompleksnost terena, te ograničene mogućnosti evakuacije civila (ICRC, 2022). Borbe u Mosulu, Alepu, Raki i Gazi ilustruju kako urbano okruženje fundamentalno mijenja dinamiku primjene principa razlikovanja. Analiza prakse Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima koji se tiču asimetričnih sukoba pokazuje evoluciju u pristupu pitanju razlikovanja. U slučaju Isayeva protiv Rusije (2005), Sud je ustanovio da upotreba neselektivnog oružja velikog razornog dejstva u naseljenim područjima predstavlja kršenje prava na život, čak i kada postoje legitimni vojni ciljevi (ECtHR, Application no. 57950/00).

3. NOVI TEHNOLOŠKI IZAZOVI ZA PRINCIP RAZLIKOVANJA

Tehnološka revolucija 21. veka donijela je fundamentalne promjene u načinu vođenja ratova, stvarajući nove izazove za primjenu principa razlikovanja. Razvoj bespilotnih letjelica (dronova), autonomnih oružnih sistema, cyber oružja i veštačke inteligencije transformisao je prirodu bo-

jišta i doveo u pitanje adekvatnost postojećih pravnih okvira (Knežević, 2017). Ova tehnološka evolucija posebno je značajna u kontekstu asimetričnih sukoba gdje tehnološki superiorna strana pokušava minimizovati vlastite gubitke kroz upotrebu sistema za daljinsko ratovanje. Upotreba oružanih dronova postala je sinonim za asimetrične sukobe 21. veka. Sjedinjene Američke Države, Izrael, Turska i druge države razvile su sofisticirane programe targetiranih ubistava koji se oslanjaju na dronove za eliminaciju osumnjičenih terorista (Melzer, 2013). Dok zagovornici ove prakse tvrde da dronovi omogućavaju precizniju primjenu sile i bolje razlikovanje između civila i kombatanata, kritičari ukazuju na problematične aspekte koji ugrožavaju princip razlikovanja.

Praksa "signature strikes" - napada baziranih na obrascima ponašanja prije nego na konkretnoj identifikaciji - predstavlja poseban izazov. CIA i američka vojska razvili su algoritme koji identifikuju potencijalne mete na osnovu "potpisa" ponašanja koji se smatraju indikativnim za militantnu aktivnost (Stanford & NYU, 2012). Međutim, ovi obrasci često su dvosmisleni i mogu dovesti do targetiranja civila čije ponašanje slučajno odgovara algoritmskim parametrima. Knežević (2017) u svom patentu modifikovanog fuzionog reaktora indirektno ukazuje na potencijal novih energetske tehnologije da transformišu prirodu ratovanja. Razvoj naprednih energetske sistema omogućava produženo djelovanje autonomnih sistema, što postavlja pitanje kontinuirane ljudske kontrole nad odlukama o upotrebi sile. Ova tehnološka evolucija zahtijeva preispitivanje koncepta "smislene ljudske kontrole" u kontekstu principa razlikovanja.

Cyber ratovanje predstavlja možda najradikalniji izazov tradicionalnom razumijevanju principa razlikovanja. U cyber domeni, razlikovanje između vojnih i civilnih sistema često je nemoguće zbog dvostruke upotrebe infrastrukture i međuzavisnosti sistema (Schmitt & Vihul, 2017). Napad na električne mreže, finansijske sisteme ili komunikacionu infrastrukturu može imati devastirajuće posljedice po civilno stanovništvo, čak i kada je primarni cilj vojna mreža.

Tallinn Manual 2.0, kao najautoritativniji pokušaj primjene međunarodnog prava na cyber operacije, priznaje ove izazove ali insistira da princip razlikovanja ostaje primjenjiv u cyber domeni (Schmitt, 2017). Međutim, praktična primjena ovog principa u cyber prostoru ostaje visoko kontroverzna, posebno u kontekstu asimetričnih sukoba gdje nedržavni

akteri često koriste civilnu infrastrukturu za svoje operacije. Autonomni oružni sistemi (AWS) predstavljaju možda najkontroverzniji tehnološki razvoj sa stanovišta principa razlikovanja. Ovi sistemi, koji mogu samostalno selektovati i angažovati mete bez ljudske intervencije, postavljaju fundamentalna pitanja o sposobnosti mašina da prave etičke i pravne distinkcije koje zahtijeva princip razlikovanja (Human Rights Watch, 2012). Knežević (2024) u svojoj analizi prauzroka i morfologije kosmologije indirektno dotaje filozofske implikacije delegiranja odluka o životu i smrti na algoritme.

Debata o AWS fokusira se na pitanje da li veštačka inteligencija može dostići nivo sofisticiranosti potreban za pouzdano razlikovanje između kombatanata i civila u kompleksnim i dinamičnim situacijama karakterističnim za asimetrične sukobe (Vejnović & Knežević, 2024; Vejnović & Knežević, 2025). Kritičari tvrde da nuansirane odluke potrebne za poštovanje principa razlikovanja - poput procjene da li je civil izgubio zaštitu zbog direktnog učešća u neprijateljstvima - zahtijevaju ljudsku prosudbu koju mašine ne mogu replicirati (Asaro, 2012). Upotreba veštačke inteligencije u targetiranju već je realnost u savremenim sukobima. Izraelska vojska koristi AI sistem "Habsora" za generisanje lista meta u Gazi, što je dovelo do zabrinutosti o transparentnosti i odgovornosti u procesu donošenja odluka (Abraham & Davies, 2023). Nedostatak transparentnosti u AI algoritmima - tzv. "black box" problem - dodatno komplikuje mogućnost pravne revizije odluka o targetiranju.

Biometrijska identifikacija i praćenje predstavljaju dodatnu tehnološku dimenziju koja utiče na princip razlikovanja. Napredni sistemi prepoznavanja lica, analize hodanja i drugih biometrijskih karakteristika omogućavaju identifikaciju pojedinaca na velikim udaljenostima i u složenim okruženjima (Lynch, 2018). Dok ova tehnologija teoretski može poboljšati sposobnost razlikovanja između civila i kombatanata, ona takođe omogućava masovno praćenje koje briše tradicionalne granice između bojišta i civilnog života. Knežević (2025) u svojoj analizi krivičnopravne zaštite ustavnog poretka SFRJ pruža istorijsku perspektivu koja je relevantna za razumijevanje savremenih tehnoloških izazova. Iskustva iz raspada Jugoslavije pokazuju kako brza tehnološka i društvena transformacija može dovesti do kolapsa pravnih okvira i mehanizama zaštite. Ova lekcija posebno je relevantna u kontekstu brzog razvoja vojnih tehnologija koje prevazilaze postojeće pravne kategorije.

Socijalni mediji i digitalne platforme stvorili su novu dimenziju informacionog ratovanja koja direktno utiče na princip razlikovanja. Propaganda, dezinformacije i psihološke operacije odvijaju se u realnom vremenu, često zamućujući razlike između civila i kombatanata (Singer & Brooking, 2018). "Civilni" korisnici društvenih mreža mogu nesvjesno učestvovati u informacionim operacijama, postajući de facto učesnici u sukobu. Problem "dual-use" objekata i infrastrukture posebno je izražen u kontekstu novih tehnologija. Data centri, telekomunikacioni čvorovi, satelitski sistemi i druge tehnološke infrastrukture često služe i civilne i vojne svrhe. Određivanje kada takav objekat postaje legitiman vojni cilj zahtijeva sofisticirane analize koje su često nemoguće u realnom vremenu karakterističnom za savremene sukobe (Boothby, 2012). Nano-tehnologija i minijaturizacija oružja predstavljaju emergentan izazov koji će vjerovatno postati značajniji u budućnosti. Razvoj mikro-dronova, nano-roboti i drugih minijaturizovanih sistema omogućava forme ratovanja koje su bile nezamislive prije samo decenije. Ovi sistemi mogu biti raspoređeni u velikim količinama, stvarajući "rojeve" koji autonomno djeluju, što postavlja nove izazove za princip razlikovanja (Gubrud, 2014).

4. PRAVCI REFORME MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Suočeni sa fundamentalnim izazovima koje asimetrični sukobi i nove tehnologije predstavljaju za princip razlikovanja, međunarodna zajednica nalazi se na raskršću. Postojeći pravni okviri, razvijeni prvenstveno za regulisanje međudržavnih sukoba industrijske ere, pokazuju se nedovoljnima za adresiranje kompleksnosti savremenog ratovanja. Knežević (2024) u svojoj analizi ustavne krize u Bosni i Hercegovini ilustruje kako pravni vakuumi i zastarjeli okviri mogu perpetuirati sukobe i onemogućiti efikasnu zaštitu civilnog stanovništva. Prvi pravac reforme odnosi se na potrebu jasnije definicije ključnih koncepata u kontekstu asimetričnih sukoba. Pojmovi poput "direktnog učešća u neprijateljstvima", "kontinuirane borbene funkcije" i "organizovanih oružanih grupa" zahtijevaju precizniju normativnu artikulaciju koja bi reflektovala realnosti savremenih sukoba (Kleffner, 2021). ICRC-ove Interpretativne

smernice predstavljaju koristan početak, ali potreban je širi konsenzus država i razvoj kroz praksu međunarodnih sudova.

Razvoj specifičnih pravila za urbano ratovanje predstavlja hitnu potrebu. Trenutni pravni okvir ne adresira adekvatno jedinstvene izazove borbi u gusto naseljenim područjima. Potrebna su jasnija pravila o: upotrebi eksplozivnog oružja širokog dejstva u naseljenim područjima, obavezama evakuacije civila, standardima predostrožnosti u urbanim operacijama, te post-konfliktnoj odgovornosti za rekonstrukciju civilne infrastrukture (ICRC & UNHABITAT, 2021). Knežević i Martinović (2024) u svojoj analizi razvoja međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata ukazuju na historijski obrazac gdje velike krize dovode do značajnih pravnih inovacija. Savremena kriza principa razlikovanja u asimetričnim sukobima mogla bi katalizovati sličnu transformaciju, ukoliko postoji politička volja velikih sila i drugih relevantnih aktera. Regulacija autonomnih oružnih sistema zahtijeva hitan međunarodni odgovor. Dok se debate u okviru UN Convention on Certain Conventional Weapons nastavljaju, potreban je binding instrument koji bi: zahtijevao smislenu ljudsku kontrolu nad odlukama o upotrebi smrtonosne sile, ustanovio obavezne pravne preglede novih oružnih sistema, definisao standarde transparentnosti i objašnjivosti za AI sisteme u vojnoj upotrebi, te zabranio potpuno autonomne sisteme sposobne za selektovanje i angažovanje ljudskih meta (Human Rights Watch & IHRC, 2021).

Cyber domena zahtijeva fundamentalno preispitivanje primjene principa razlikovanja. Potreban je međunarodni sporazum koji bi: clarifikovao primjenu MHP na cyber operacije, definisao šta konstituise cyber napad u smislu MHP, ustanovio obaveze due diligence za države u cyber prostoru, te razvio mehanizme atribucije i odgovornosti za cyber napade (Efrony & Shany, 2018). Knežević (2025) u svojoj analizi dekodiranja genocidne namjere u digitalnoj eri ukazuje na potrebu razvoja novih dokaznih standarda i procedura. Digitalni dokazi, uključujući podatke sa društvenih mreža, satelitske snimke i elektronske komunikacije, postaju ključni za utvrđivanje kršenja principa razlikovanja. Potrebni su: standardizirani protokoli za prikupljanje i čuvanje digitalnih dokaza, mehanizmi za verifikaciju autentičnosti digitalnog materijala, te pravila o dopustivosti AI-generisanih analiza kao dokaza.

Jačanje mehanizama implementacije i odgovornosti predstavlja kritičnu komponentu bilo koje reforme. Postojeći sistemi često su neefikasni u kontekstu asimetričnih sukoba gdje nedržavni akteri nisu stranke međunarodnih ugovora. Potrebni su: mehanizmi za angažovanje nedržavnih aktera u poštovanju MHP, jačanje univerzalne jurisdikcije za ratne zločine, razvoj brzih fact-finding misija za istraživanje navodnih kršenja, te uspostavljanje kompenzacionih fondova za civilne žrtve (Bellal, 2020). Obrazovanje i trening predstavljaju često zanemarenu ali kritičnu dimenziju reforme. Kompleksnost savremenih pravnih okvira zahtijeva: integraciju MHP treninga u sve nivoe vojne obuke, razvoj specijalizovanih kurseva o primjeni principa razlikovanja u asimetričnim sukobima, simulacije i vježbe koje reflektuju realnosti urbanog ratovanja, te kontinuiranu edukaciju o novim tehnologijama i njihovim implikacijama (Dörmann & Maresca, 2020). Uloga regionalnih organizacija u razvoju i implementaciji reformisanih pravila ne smije biti zanemarena. Regionalni pristupi mogu biti efikasniji u adresiranju specifičnih izazova. Afrička unija, Organizacija američkih država, ASEAN i druge regionalne organizacije mogu razviti instrumente prilagođene svojim kontekstima koji bi komplementirali univerzalne standarde (Meron, 2019). Knežević (2024) u "Prauizroku" filozofski razmatra fundamentalne principe koji upravljaju evolucijom složenih sistema, što ima implikacije za razumijevanje kako pravni sistemi evoluiraju u odgovoru na nove izazove. Ova perspektiva sugerira da reforma MHP mora biti shvaćena kao kontinuiran, adaptivan proces prije nego kao jednokratna revizija.

Privatne vojne i sigurnosne kompanije predstavljaju poseban izazov koji zahtijeva regulatorni odgovor. Montreux Document i International Code of Conduct predstavljaju korisne početke, ali potrebni su: obavezujući međunarodni standardi za PVSC, jasni mehanizmi odgovornosti za kršenja MHP od strane PVSC, obavezni sistemi licenciranja i monitoringa, te zabrana određenih aktivnosti za privatne aktere (Tonkin, 2011). Nova generacija multilateralnih ugovora mogla bi adresirati specifične aspekte principa razlikovanja u savremenim sukobima. Potencijalni ugovori mogli bi uključivati: Protokol o urbanom ratovanju, Konvenciju o autonomnim oružnim sistemima, Sporazum o zaštiti civilne digitalne infrastrukture, te Protokol o humanitarnim koridorima u asimetričnim sukobima.

5. ZAKLJUČAK

Analiza primjene principa razlikovanja u asimetričnim sukobima 21. veka otkriva fundamentalne izazove koji prijete samoj srži međunarodnog humanitarnog prava. Transformacija prirode ratovanja - od konvencionalnih međudržavnih sukoba ka kompleksnim asimetričnim konfliktima koji se odvijaju u urbanim sredinama uz upotrebu naprednih tehnologija - dovela je postojeće pravne okvire do tačke pucanja. Ova studija identificirala je tri ključne dimenzije problema: evoluciju prirode sukoba koja zamućuje tradicionalne kategorije civila i kombatanata, tehnološke inovacije koje prevazilaze postojeće pravne kategorije, te sistemske nedostatke u mehanizmima implementacije i odgovornosti. Asimetrični sukobi u Siriji, Iraku, Jemenu i Palestini demonstrirali su kako strategije nedržavnih aktera i odgovori država mogu sistematski potkopavati princip razlikovanja. Upotreba ljudskih štitova, militarizacija civilnih objekata, targetirana ubistava bazirana na algoritmskim analizama, te masovno korišćenje eksplozivnog oružja u urbanim sredinama predstavljaju samo neke od praksi koje zahtijevaju urgentnu pravnu regulaciju. Knežević (2015) kroz svoju analizu građanskog rata u Siriji i Iraku ubedljivo pokazuje kako odsustvo efikasnih pravnih okvira vodi ka normalizaciji kršenja osnovnih principa humanosti. Tehnološka dimenzija problema posebno je zabrinjavajuća. Razvoj autonomnih oružnih sistema, proliferacija oružanih dronova, emergence cyber ratovanja i upotreba veštačke inteligencije u targetiranju predstavljaju kvalitativno nove izazove koji zahtijevaju fundamentalno preispitivanje konceptualnih osnova principa razlikovanja. Pitanje da li mašine mogu donositi etičke odluke o životu i smrti, kako regulisati cyber napade koji ne razlikuju civilnu i vojnu infrastrukturu, te kako održati ljudsku kontrolu nad sve kompleksnijim sistemima oružja, predstavljaju ključne dileme koje međunarodna zajednica mora hitno adresirati. Predloženi pravci reforme - od razvoja specifičnih pravila za urbano ratovanje preko regulacije autonomnih sistema do jačanja mehanizama odgovornosti - predstavljaju ambiciozan ali neophodan program. Međutim, implementacija ovih reformi suočava se sa značajnim političkim i praktičnim preprekama. Velike sile pokazuju ograničenu volju za prihvatanje novih ograničenja, nedržavni akteri ostaju van dosega tradicionalnih ugovornih režima, a brzina tehnološkog

razvoja često prevazilazi sposobnost pravne adaptacije. Uprkos ovim izazovima, reforma međunarodnog humanitarnog prava nije samo pravni imperativ već i moralna obaveza. Svaki dan odlaganja košta ljudske živote i produbljuje patnju civilnog stanovništva uhvaćenog u vrtlogu savremenih sukoba. Knežević (2024) u svojoj analizi ustavne krize u Bosni i Hercegovini podsjeća nas da pravni vakuumi i zastarjeli okviri mogu perpetuirati sukobe generacijama. Ova lekcija mora biti primijenjena na globalni nivo kako bi se izbjeglo da 21. vek postane era u kojoj je distinkcija između civila i kombatanata postala relikvija prošlosti. Ultimativno, uspjeh u očuvanju i adaptaciji principa razlikovanja zavisiće od sposobnosti međunarodne zajednice da prevaziđe uskogrudne nacionalne interese i razvije zajedničku viziju humanitarnih standarda prikladnih za eru asimetričnih sukoba i tehnološke revolucije. Bez takve vizije i političke volje za njenu implementaciju, princip razlikovanja rizikuje da postane prazno slovo na papiru, dok civilno stanovništvo nastavlja da snosi najveću cijenu savremenih oružanih sukoba. Stoga, reforma međunarodnog humanitarnog prava nije samo stvar pravne tehnike, već fundamentalno pitanje o kakvoj vrsti međunarodnog poretka želimo da ostavimo budućim generacijama.

6. LITERATURA

1. Abraham, Y., & Davies, H. (2023). 'The machine did it coldly': Israel used AI to identify 37,000 Hamas targets. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/01/israel-gaza-ai-database-targets>
2. Amnesty International. (2022). *Yemen: US-made weapon used in air strike that killed civilians*. Amnesty International Publications.
3. Asaro, P. (2012). On banning autonomous weapon systems: Human rights, automation, and the dehumanization of lethal decision-making. *International Review of the Red Cross*, 94(886), 687-709.
4. Bellal, A. (2020). *Armed non-state actors and international humanitarian law: An introduction*. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights.
5. Boothby, W. H. (2012). *The law of targeting*. Oxford University Press.

6. Dinstein, Y. (2016). *The conduct of hostilities under the law of international armed conflict* (3rd ed.). Cambridge University Press.
7. Dinstein, Y., & Domb, F. (Eds.). (2020). *Israel Yearbook on Human Rights, Volume 50*. Brill Nijhoff.
8. Dörmann, K., & Maresca, L. (2020). Military instruction on international humanitarian law: Methods and content. In A. Clapham & P. Gaeta (Eds.), *The Oxford handbook of international law in armed conflict* (pp. 963-988). Oxford University Press.
9. European Court of Human Rights. (2005). *Isayeva v. Russia*, Application no. 57950/00, Judgment of 24 February 2005.
10. Efrony, D., & Shany, Y. (2018). A rule book on the shelf? Tallinn Manual 2.0 on cyberoperations and subsequent state practice. *American Journal of International Law*, 112(4), 583-657.
11. Gubrud, M. (2014). Stopping killer robots. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 70(1), 32-38.
12. HCJ 769/02. (2006). *The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel et al.* Supreme Court of Israel.
13. Human Rights Watch. (2012). *Losing humanity: The case against killer robots*. Human Rights Watch Publications.
14. Human Rights Watch. (2021). *"They treated us in monstrous ways": Sexual violence against men, boys, and transgender women in the Syrian conflict*. Human Rights Watch Publications.
15. Human Rights Watch & International Human Rights Clinic. (2021). *Stopping killer robots: Country positions on banning fully autonomous weapons and retaining human control*. Harvard Law School.
16. ICRC. (1977). *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*. International Committee of the Red Cross.
17. ICRC. (2009). *Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law*. International Committee of the Red Cross.
18. ICRC. (2020). *Commentary on the First Geneva Convention: Con-*

vention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field (2nd ed.). Cambridge University Press.

19. ICRC. (2022). *Explosive weapons in populated areas: Humanitarian, legal, technical and military aspects*. International Committee of the Red Cross.
20. ICRC & UN-HABITAT. (2021). *Guidelines on urban warfare*. International Committee of the Red Cross.
21. Kleffner, J. K. (2021). The legal fog of an illusion: Three reflections on "organization" and "intensity" as criteria for the temporal scope of the law of non-international armed conflict. *International Humanitarian Legal Studies*, 12(1), 44-67.
22. Knežević, S. (2015). *Rat po mjeri Pentagona: Građanski rat u Siriji i Iraku*. Čelinac: Narodna biblioteka „Ivo Andrić”.
23. Knežević, S. (2017). *Kako su srušili Jugoslaviju: Od 14-og kongresa SKJ do proglašenja nezavisnosti Kosova*. Udruženje građana za književnu i publicističku djelatnost „Slovo”.
24. Knežević, S. (2017). *Modifikovani fuzioni reaktor* [Modified fusion reactor]. Bosnia and Herzegovina Patent BAP173211.
25. Knežević, S. (2024). *Prauzrok: nacrt za uvod u morfologiju kosmologije, evolucije i teogonije*. Metaphysica.
26. Knežević, S. (2024). The High Representative and the Constitutional Crisis in Bosnia and Herzegovina. *Svarog*, 15(28), 139-161. <http://dx.doi.org/10.7251/SVR2428139K>
27. Knežević, S. (2025). Krivičnopravna zaštita ustavnog poredka SFRJ. *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci*, 46(46), 103-128, DOI <https://doi.org/10.63356/gpf.2024.006>
28. Knežević, S. (2025). Dekodiranje genocidne namjere: pravna evolucija dokaznih standarda u digitalnoj eri. *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, Banja Luka: Panevropski Univerzitet Apeiron, 267-286.
29. Knežević, S. (2025). *Imperijalna prenapregnutost Sjedinjenih Američkih Država i Specijalna vojna operacija u Ukrajini*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.

30. Knežević, S. (2025). Teorijski nedostaci koncepta dominantnog bojišta u kontekstu fragmentisanih ratnih zona. *Sociološki diskurs*, 14(26), 83-110.
31. Knežević, S. (2025). Analiza primjenjivosti klauzeviceve teorije trenja u modernom hibridnom ratovanju. *Defendologija*, 55, 91-128.
32. Knežević, S. & Martinović, T. (2024). Razvoj međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata. *Defendologija*, 28(54), 121–140. <http://dx.doi.org/10.7251/DEFSR2454121K>
33. Lynch, J. (2018). *Face off: Law enforcement use of face recognition technology*. Electronic Frontier Foundation.
34. Melzer, N. (2008). *Targeted killing in international law*. Oxford University Press.
35. Melzer, N. (2013). *Human rights implications of the usage of drones and unmanned robots in warfare*. European Parliament, Directorate-General for External Policies.
36. Meron, T. (2019). The humanization of international law. *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 395, 21-458.
37. Schmitt, M. N. (Ed.). (2017). *Tallinn Manual 2.0 on the international law applicable to cyber operations* (2nd ed.). Cambridge University Press.
38. Schmitt, M. N. (2019). Autonomous weapon systems and international humanitarian law: A reply to the critics. *Harvard National Security Journal*, 4, 1-37.
39. Schmitt, M. N., & Vihul, L. (2017). International cyber law politicized: The UN GGE's failure to advance cyber norms. *Just Security*. <https://www.justsecurity.org/42768/international-cyber-law-politicized-gges-failure-advance-cyber-norms/>
40. Singer, P. W. & Brooking, E. T. (2018). *LikeWar: The weaponization of social media*. Houghton Mifflin Harcourt.
41. Stanford International Human Rights and Conflict Resolution Clinic & NYU School of Law Global Justice Clinic. (2012). *Living under drones: Death, injury, and trauma to civilians from US drone practices in Pakistan*. Stanford Law School.

42. Tonkin, H. (2011). *State control over private military and security companies in armed conflict*. Cambridge University Press.
43. Vejnović, D. & Knežević, S. (2024). Hegemonija u unipolarnom svijetu: izazovi i posljedice za međunarodno pravo. *Bezbjednost zemalja regiona u svjetlu nove bezbjednosne arhitekture*, 7-30.
44. Vejnović, D. & Knežević, S. (2025). Primjena digitalne forenzike u otkrivanju cyber kriminala. *Savremeni izazovi i prijetnje bezbjednosti*, 422-442.
45. Watkin, K. (2010). Opportunity lost: Organized armed groups and the ICRC "Direct participation in hostilities" interpretive guidance. *New York University Journal of International Law and Politics*, 42(3), 641-695.

Rad zaprimljen: 10.2.2025.

Rad odobren: 16.4.2025.